

ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ КОНКУРС СТУДЕНТСЬКИХ НАУКОВИХ РОБІТ
ЗА НАПРЯМОМ «ЕКОНОМІКА СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА ТА АПК»

«Удосконалення розвитку»

Наукова робота

на тему:

*«Удосконалення організаційно-економічних основ розвитку
органічного виробництва в умовах міжнародної інтеграції»*

ЗМІСТ

	С.
ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I. МІСЦЕ ТА РОЛЬ ОРГАНІЧНОГО ВИРОБНИЦТВА У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ РОЗВИТКУ ТА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ	6
1.1 Роль та важливість розвитку органічного виробництва у забезпеченні сталого еколого-економічного розвитку.....	6
1.2 Економічний потенціал органічного виробництва та фактори його реалізації (розкриття)	10
РОЗДІЛ II. НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ОБГРУНТУВАННЯ НАПРЯМІВ РОЗВИТКУ ОРГАНІЧНОГО ВИРОБНИЦТВА	15
2.1 Існуючі науково-методичні підходи до обґрунтування напрямів розвитку органічного виробництва.....	15
2.2 Комплексна оцінка впливу органічного виробництва на процеси економічного розвитку та зростання.....	18
РОЗДІЛ III. РОЗРОБЛЕННЯ КОМПЛЕКСУ НАПРЯМІВ ТА ШЛЯХІВ З УДОСКОНАЛЕННЯ РОЗВИТКУ ОРГАНІЧНОГО ВИРОБНИЦТВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ	24
ВИСНОВКИ	28
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	30

ВСТУП

Актуальність теми. Агропромисловий комплекс є однією із стратегічно важливих галузей народного господарства України, так як сільське господарство є найбільшим і найважливішим сектором економіки, здійснює вплив на економічну стабільність держави. Особливого значення для розвитку української економіки в ринкових умовах має розвиток органічного виробництва в умовах міжнародної інтеграції. В період інтенсивного розвитку виробництва сільськогосподарської продукції спостерігається все більше використання засобів захисту рослин, різноманітних мінеральних добрив, що шкодить здоров'ю людини та зменшує об'єми споживання виробленої продукції. Однак інтенсивне виробництво поряд з отриманням більших прибутків не тільки шкодить природним ресурсам, а й негативно впливає на розвиток агропромислового комплексу України в перспективі його розвитку.

Результатом інтенсивного шляху отримання більших прибутків є зниження якості продуктів, неконкурентоспроможність вітчизняної продукції як на національному так і на світовому ринку, падіння іміджу України. Все це призводить до зниження інвестиційної привабливості країни в цілому. Дані тенденції розвитку АПК зумовлюють актуальність удосконалення та розвитку органічного виробництва, необхідність звернення до практики західних країн щодо організації органічного виробництва. Поряд з цим слід відмітити, що збільшення кількості органічної продукції вітчизняного виробництва як на національному ринку, так і на європейському, дасть змогу реалізувати наявний потенціал розвитку агропромислового комплексу України взагалі.

Значний внесок в теоретико-методологічне обґрунтування теми дослідження, розроблення заходів щодо удосконалення розвитку органічного виробництва був зроблений такими вченими: Н.Внуков, П.Гайдучський, С.Колотуха, Л.Мармуль, В.Осецький, В.Ситник та інші.

Однак недостатньо визначеними залишаються питання розвитку економічного потенціалу органічного виробництва в Україні, нормативно-правової бази, яка б сприяла організації, виробництву, обігу органічного виробництва, удосконалення організаційно-економічних основ виготовлення органічної продукції. Детальніше дослідження цих питань є актуальним так як Україна має потенційні можливості для розвитку екологічного сільськогосподарського комплексу як основного чинника подолання негативних наслідків світової фінансової кризи (показники саме АПК України в період кризи зростали). В свою чергу розвиток органічного виробництва стимулюватиме зростання суміжних галузей промисловості.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами та темами.

Наукова робота виконана в руслі державних, галузевих та регіональних програм і тем університету, зокрема, під час роботи над темою «Фундаментальні основи соціально-економічної мотивації інноваційного розвитку регіону» (№ 0109U007782) автором розроблено підходи до активізації економічного потенціалу розвитку органічного виробництва для внутрішнього та зовнішнього ринків.

Метою дослідження є визначення напрямів з удосконалення організаційно-економічних основ розвитку органічного виробництва України для подолання наслідків економічної кризи у вигляді створення додаткового капіталу, підвищення інвестиційної привабливості та конкурентоспроможності України на світовому ринку. Адже розвиток органічного виробництва та реалізація даної продукції на експорт може стати нішею на світовому ринку для України, враховуючи її природно-ресурсний потенціал.

Для досягнення мети дослідження були поставлені наступні **задачі**:

- 1) визначити місце та роль органічного виробництва у забезпеченні конкурентоспроможності та розвитку національної економіки;
- 2) дослідити економічний потенціал органічного виробництва та фактори його реалізації;

- 3) проаналізувати існуючий науково-методичний інструментарій з обґрунтування напрямів розвитку органічного виробництва;
- 4) провести комплексну оцінку доцільності розвитку органічного виробництва;
- 5) показати на основі дослідження заходи з удосконалення розвитку органічного виробництва в сучасних умовах.

Предмет і об'єкт дослідження. Об'єктом дослідження є економічні умови, механізми удосконалення організації органічного виробництва в Україні в умовах розвитку національної економіки та міжнародної інтеграції.

Предметом дослідження є система економічних відносин, що виникають в процесі розвитку органічного виробництва.

Методи дослідження. В процесі дослідження використано системний підхід, методи аналізу і синтезу, методи кореляційно-регресійного аналізу, які засновані на виявленні взаємозв'язків між випадковими змінними та оцінці їх якості.

Наукова новизна результатів дослідження полягає у тому, що:

- 1) узагальнено переваги та недоліки існуючих науково-методичних підходів щодо обґрунтування напрямків розвитку органічного виробництва;
- 2) встановлено критичні точки обсягу органічного виробництва в Україні, використовуючи які у процесі планування розвитку органічного виробництва створюються передумови економічного розвитку та зростання;
- 3) проранжовано ключові напрями розвитку органічного виробництва в умовах міжнародної інтеграції;
- 4) запропоновано напрями удосконалення процедур запровадження сертифікаційних знаків екологічного маркування органічної продукції та заходи їх досягнення.

Апробація результатів дослідження. Результати наукової роботи оприлюднені на одній науково-практичній конференції.

РОЗДІЛ I. МІСЦЕ ТА РОЛЬ ОРГАНІЧНОГО ВИРОБНИЦТВА У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ РОЗВИТКУ ТА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

1.1 Роль та важливість розвитку органічного виробництва у забезпеченні сталого еколого-економічного розвитку

В умовах надмірного завантаження людиною природного середовища все актуальним виступає створення екологічно чистих ґрунтів як основи виробництва екологічно чистої продукції. В даних умовах сприятливим є формування органічного виробництва, однією з умов створення якого є використання чистих ґрунтів. Виробництво органічної продукції забезпечує економічно ефективно і екологічно безпечно виробництво сільськогосподарської продукції.

В сучасних умовах спостерігається інтенсифікація виробництва, що призводить до зменшення якості земельних ділянок, високий рівень використання засобів хімізації в умовах низької технологічної культури. Основною причиною такого неефективного використання земельних ресурсів є відсутність зацікавленості виробників у їх раціональному використанню. Тому залишається актуальним питання забезпечення економічно ефективного використання земельних ресурсів на основі принципів органічного виробництва.

Згідно Закону України «Про органічне виробництво», який набирає чинності 1 січня 2012 року виділяють наступні загальні принципи органічного виробництва: добровільність; рівність прав операторів органічного виробництва; раціональне використання природних ресурсів; дотримання вимог до органічного виробництва, передбаченим чинним законодавством та прийнятими стандартами.

Методами, що забезпечують органічне виробництво є:

- 1) заборона використання хімічно синтезованих речовин;

2) виключення застосування генномодифікованих організмів, продуктів їх переробки або продуктів, вироблених з ГМО та їх подібних.

Взагалі органічне виробництво – це цілісна система господарювання та виробництва харчових продуктів та продуктів для використання на нехарчові цілі, метою якої є отримання органічної продукції на всіх її стадіях виробництва і яка враховує вимоги щодо вирощування, виробництва, переробки, сертифікації, маркування, перевезення, зберігання та реалізації органічної продукції, спрямована на покращення основних показників стану здоров'я населення, охорони довкілля, на забезпечення раціонального використання і відтворення ґрунтів та інших природних ресурсів.

Органічна продукція – продукція, отримана в результаті сертифікованого органічного виробництва відповідно до правил органічного виробництва.

Органічне землеробство – система ведення землеробства, що полягає в максимальному залученні для мінерального живлення рослин відновлювальних місцевих органічних ресурсів, біопрепаратів, органо-мінеральних і біоактивних добрив з введенням екологосумісних агрохімікатів природного походження.

На продукцію органічного виробництва прийнято стандарти ЄС (Regulation of the European Economic Community № 2092/91 on Organic Production of Agricultural Products) та США (The United States Organic Foods Production Act of 1990).

В Україні існують певні передумови організації органічного виробництва:

- при переході на органічне виробництво спостерігається зниження витрат (насамперед це витрати на мінеральні добрива та на засоби захисту рослин), що дозволяє встановити помірні ціни на продукцію, що випускається;

- 21 травня 2009 року Україна вступила до Світової організації торгівлі, що збільшує можливість виходу української органічної продукції на європейський ринок;

- спостерігається зростання попиту на продукцію органічного виробництва, зокрема його представляє середній клас;

- в Україні створені умови сертифікації та реєстрації господарств з виробництва сільськогосподарської продукції;

- Україна знаходиться на шляху створення нормативно-правової бази з організації органічного виробництва;

- можливість створення додаткових робочих місць при виникненні господарств-виробників органічної продукції, що може призвести до зменшення безробіття і, як наслідок, згасання соціальної напруги;

- покращення здоров'я населення, зменшення захворюваності та смертності;

- покращення якості навколишнього природного середовища.

Загальноприйнятими в економічній науці є наступні стандарти, яким має відповідати органічна продукція: земля повинна знаходитись без заборонених речовин протягом трьох років; використання технології культивування земель, дотримання сівозмін; добрива тільки рослинного походження; органічна продукція не повинна містити генномодифікованих організмів.

Дослідження показують, що основним фактором вибору сільськогосподарської продукції є відсутність в ній шкідливих хімічних елементів. Зараз не існує прямого зв'язку між моделлю органічної продукції та оцінкою рівня здоров'я населення.

В Україні існує інтерес до органічного сільськогосподарського виробництва, а також є певний досвід наявних близько 90 сертифікованих органічних господарств.

Виробництво органічної сільськогосподарської продукції та реалізація її шляхом експорту є саме тією нішею, яку б могла зайняти Україна на світовому ринку враховуючи наявні природні і земельні ресурси.

Можна сказати, що в світі майже сформовані повноцінні ринки органічної продукції в таких сегментах як овочі та фрукти, дитяче харчування, сільськогосподарська сировина для переробки (зерно), молочні продукти. В Україні органічне виробництво перебуває на стадії розвитку. Розвиток цього сектору допоміг би вирішити ряд проблем екологічного характеру, створив би додатковий капітал, підвищив інвестиційну привабливість України та її конкурентоспроможність на зовнішньому ринку. Адже особливістю ринку екологічно чистих продуктів є постійне зростання попиту, незважаючи на вищий рівень цін органічних продуктів (на 20-50%) порівняно з цінами на продукцію неорганічного виробництва.

Тому однією з проблем в розвитку організації органічного виробництва є нестача інвестиційних ресурсів. Цей сектор агропромислового комплексу ще не набув достатнього рівня інвестиційної привабливості для інвестора через слабкий рівень розвитку виробництва, відсутність коштів на технологічне оснащення, модернізацію виробництва, недосконалість законодавчої бази, слабку підтримку держави, нестача кваліфікованої робочої сили. При формуванні ринку органічної продукції інвестиційна політика повинна починатися з розробки галузевої програми по основних видах продукції. Метою даної програми має бути пошук компромісів між інтересами виробника і споживача, заходів щодо регулювання попиту і пропозиції на органічну продукцію, встановлення прийнятних цін.

Та все ж існують певні позитивні тенденції в створенні сприятливого інвестиційного клімату для органічного виробництва в Україні. Це і поступова екологізація продовольчих товарів, постійно зростаючий інтерес до продукції органічного виробництва. Також, враховуючи, що наша держава є аграрною країною, поступова екологізація сільського господарства зможе підвищити місце та рейтинг України на світовому інвестиційному ринку.

1.2 Економічний потенціал органічного виробництва та фактори його реалізації (розкриття)

Завдяки своєму природно-ресурсному потенціалу Україна має величезні можливості щодо розвитку органічного виробництва, на основі якого вона може стати конкурентоздатним виробником органічної продукції як для внутрішнього, так і для зовнішнього ринків.

Адже Україна має в достатній кількості придатні для сільськогосподарського виробництва землі, сприятливі кліматичні умови. Все це виступає передумовами розвитку українського ринку органічної продукції [2].

Можна відмітити зарубіжний досвід стосовно розвитку органічного виробництва. Так, у Європі, США та Японії органічний рух розвивається протягом вже більше 30 років. Все більша кількість фермерів в різних країнах переходять на органічні методи виробництва, майже в кожному супермаркеті є широкий вибір продуктів і товарів, які належать до органічних. Дана тенденція спостерігається і в Україні, так як найпростішим вирішенням проблеми здорового харчування є органічні продукти, попит на які в Україні з кожним роком збільшується.

Динаміка розвитку ринку органічних товарів в Україні залежатиме в майбутньому від активності українських виробників і торгових компаній. Ринок низькоякісних та неорганічних продуктів сприятиме переходу споживачів на безпечніші товари, такі як органічні [13].

Європейський досвід свідчить, що показники врожайності сільськогосподарських культур, вирощених за органічними технологіями, в середньому на 30-40% нижчі, залежно від країни, регіону та виду продукції. В країнах Центральної та Східної Європи показники врожайності земель за традиційними і органічними технологіями майже однакові. Разом з тим, основна частка органічних ферм у Європі має більшу площу, ніж традиційні.

Затрати праці в середньому вищі на 10-20%. У деяких країнах завдяки фінансовій підтримці Спільної аграрної політики ЄС органічні ферми стали більш рентабельними. Наприклад, у Австрії, Німеччині та Швейцарії державні виплати становлять 16-24% прибутку. Без державної підтримки перехід на органічне виробництво в Європі буде збитковим.

На сучасному етапі розвитку органічного виробництва в Україні потребують невідкладного вирішення проблеми створення власного органу сертифікації, який би надавав послуги вітчизняним виробникам органічної продукції та був би офіційно зареєстрований федерацією сільськогосподарського органічного руху [4].

Важливим фактором та інструментом реалізації економічного потенціалу органічного виробництва є запровадження сертифікаційних знаків екологічного маркування. Однак, на сучасному етапі на ринку органічної продукції в Україні не розроблено та не створено економіко-правових передумов стимулювання та подальшого впровадження та регулювання органічного виробництва.

Зараз в Україні існує багато проблем, пов'язаних з розподілом органічної продукції на внутрішньому ринку. Серед основних можна виділити такі: невелика кількість переробних підприємств і торговельних закладів, які спеціалізуються на органічній продукції; обмежена пропозиція органічної продукції, що не забезпечує регулярних поставок оптовій торгівлі; недостатня обізнаність споживачів; недостатність інформації.

На сучасному етапі розвитку органічної продукції в Україні органічним агровиробництвом займаються переважно великі сільськогосподарські підприємства, середній розмір яких перевищує 3 тис.га. Що стосується спеціалізації господарств на виробництві тієї чи іншої сільськогосподарської продукції органічного виробництва, то слід відмітити, що Україна спеціалізується на виробництві органічної продукції рослинного походження. Органічне тваринництво в Україні майже не розвивається. Впровадження технологій розвитку органічного виробництва в галузі

тваринництва майже не розвивається. Це пов'язано з нерозвиненістю внутрішнього ринку збуту та відсутністю державної підтримки.

Наявний потенціал України щодо розвитку органічного виробництва не використовується, великою мірою через недостатню або хибну поінформованість. Зокрема, поширеною в науковій літературі є погляд, згідно з яким при відмові від хімізації сільськогосподарського виробництва відбувається зниження врожайності культур на 30-40 %. Однак досвід (наприклад, українського САТ „Обрій”) переконує, що із застосуванням органічного землеробства можливо не лише утримати врожайність на попередньому рівні, а навіть її підвищити. Діяльність органічних господарств доводить, що ґрунтозахисні технології органічного землеробства потребують, порівняно з традиційними технологіями, втричі менше часу на обробіток ґрунту, в 2-3 рази менше пального та в 10 разів – мінеральних добрив (вносяться тільки азотні добрива у розрахунку 10 кг на 1 т органічних решток) [2].

Стримуючий ефект для утвердження принципів органічного ведення господарства справляє також відсутність належної системи сертифікації та несформованість, внутрішнього ринку органічних продуктів харчування. Практично вся продукція сертифікованих іноземними установами українських органічних сільгоспідприємств поставляється за кордон, адже нині там попит на неї значно перевищує пропозицію. Так, за споживанням екологічно чистої продукції на душу населення світовим лідером є Швейцарія, кожний житель якої в середньому витрачає 104 євро на рік [13].

Проте соціологічні дослідження засвідчують, що український ринок органічної продукції теж має значний потенціал. Екологічно чисту продукцію бажають споживати 82,7 % опитаних. Водночас готові купувати її лише 49,5 %, що пов'язано з вищою ціною на такі продукти (на 40–50 %, ніж на продукти, вирощені за традиційною технологією) та низьким рівнем доходів населення України. Проте наявність бажання в українців купувати екологічно чисту продукції та зростання їхньої екологічної свідомості є

значним потенціалом для зростання внутрішнього ринку за умови покращення економічної ситуації в майбутньому [13].

Окрім вигоди для виробників та споживачів органічної продукції досягається значний позитивний ефект для національної економіки. Перш за все це підтримка на високому рівні авторитету країни України, імідж якої є негативним внаслідок масштабних аварій і катастроф техногенного характеру. Також внаслідок підвищення екологічної свідомості світової спільноти та все зростаючого попиту на світових ринках на екологічно чисті і безпечні продукти харчування експорт даної продукції може стати новим потужним джерелом коштів, який дасть поштовх для розвитку національної економіки.

Таким чином, наявний економічний потенціал органічного виробництва в Україні розкривається в наступних положеннях:

1) зараз в Україні органічне виробництво становить приблизно 1% від загального обсягу виробництва продовольства; у 2008 році Україна посіла дев'ятнадцяте місце в Європі за кількістю сільськогосподарських угідь, відведених під органічне виробництво, було сертифіковано за міжнародними стандартами майже 270 тис. га земель;

2) у квітні 2011 року Верховна Рада ухвалила Закон України «Про органічне виробництво», який має вступити в дію у січні 2012 року; на цій підставі органічне виробництво набуватиме належних організаційно-економічних та інституційних форм;

3) нині в Україні доволі активно діють організації, які сприяють розвитку органічного виробництва (Міжнародна громадська асоціація учасників біовиробництва «БІОЛан Україна», Федерація органічного руху України, Спілка учасників органічного агровиробництва «Натурпродукт», Клуб органічного землеробства та інші);

4) формується спеціалізована торгова мережа з продажу органічної продукції, а сама продукція стає більш різноманітною.

Економічний потенціал органічного виробництва – це сукупність відносин, що склалися в процесі розвитку органічного виробництва, і який визначається розвиненістю методів господарювання, ступенем підвищення ефективності суспільного виробництва, розвиненістю існуючих форм власності, економічно політикою держави.

До факторів розкриття економічного потенціалу органічного виробництва можна віднести: систему основних форм, методів і важелів використання економічних законів; наявність нормативно-правової бази, яка б забезпечувала розвиток виробництва органічної продукції, створення стабільної системи зовнішньоекономічних зв'язків, створення сприятливих умов для виходу вітчизняних виробників на зовнішні ринки.

Основними визначальними перевагами і передумовами, якими підсилюється реалізації економічного потенціалу розвитку органічного виробництва є:

- 1) органічне сільське господарство не шкодить навколишньому природному середовищу.
- 2) достатньо великий розмір уже існуючого ринку, а також наявність ще більших перспектив такого розвитку, який надалі необхідно буде ефективніше регулювати;
- 3) органічне землеробство сприятиме розвитку продовольчого ринку України й надасть змогу споживачам обирати між органічними й традиційними продуктами харчування;
- 4) органічне сільське господарство може стати тим фактором, що стимулюватиме економічний і соціальний розвиток держави;
- 5) високі вимоги до функціонування системи органічного сільського господарства сприяють створенню нових робочих місць [1].

Незважаючи на те, що в Україні існує економічний потенціал реалізації розвитку органічного виробництва, досі не створено надійної науково-методичної бази щодо обґрунтування найбільш результативних напрямків розвитку виробництва органічної продукції.

РОЗДІЛ II. НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ОБГРУНТУВАННЯ НАПРЯМІВ РОЗВИТКУ ОРГАНІЧНОГО ВИРОБНИЦТВА

2.1 Існуючі науково-методичні підходи до обґрунтування напрямів розвитку органічного виробництва

При розробці та аналізі існуючих стратегій розвитку агропромислового комплексу необхідно врахувати, що в цій сфері неможливе здійснення повноцінного комплексу оцінки розвитку такої системи як забезпечення стабільного стратегічного розвитку органічного виробництва. Його характер не дозволяє звертатися до застосування формалізованих, типових, стандартних методів, так як немає якісної бази даних для оцінки розвитку органічного виробництва, насамперед через їх неточність, неповноту. Також не можемо дати точної оцінки розвитку ринку органічної продукції через його значну динаміку, невизначеність і непередбачуваність процесу, що досліджується [8]. Все це суттєво обмежує застосування традиційного апарату кореляційно-регресійного моделювання, орієнтованого на дослідження стабільних процесів.

На підставі комплексного аналізу національних інтересів та цінностей, економічної, політичної, екологічної ситуації у світі висувуються гіпотези, уточнюються обмеження, формуються умови та сукупність найвпливовіших чинників, що будуть враховуватись при оцінці розвитку органічного виробництва.

Ситуаційний підхід передбачає розробку математичної моделі в сфері державного управління забезпеченням розвитку органічного виробництва.

За сценарно-ситуаційного підходу дослідження поведінки системи як формалізованої конструкції використовуються сценарії, які характеризують майбутні можливості. Саме такий підхід, частково, наприклад, застосований для формування Державної програми розвитку АПК. Сценарно-ситуаційний підхід дає можливість оцінювати та прогнозувати об'єкт дослідження в динаміці. Сценарії являють собою послідовність взаємопов'язаних між

собою і розгорнутих в часі можливих сукупностей ситуацій зовнішнього та внутрішнього середовища АПК.

Ситуації мають відповідати таким основним вимогам: бути достатньо складними, щоб забезпечити необхідну кількість різноманітних гіпотез, що стосуються об'єкта досліджень, і одночасно простими та зручними для здійснення аналізу в процесі підготовки та прийняття рішень, повинні мати фізичну інтерпретацію, кількісний вимір у відповідному масштабі та одиницях виміру.

За допомогою моделювання ситуацій генеруються ймовірнісні, з точки зору дослідження, сценарії розвитку подій.

Пріоритетність розвитку сільського господарства була обґрунтована видатним українським економістом-екологом Сергієм Подолинським, який розглядав додану вартість як результат взаємодії матерії, енергії та інформації. Застосовуючи дану аксіому на практиці, використовуючи потенціал взаємодії землі, людини і науки, одержується додана вартість продукції, яку вживає кожна людина протягом свого життя. А земля може виробляти цю продукцію постійно за умови праці людини. Подальше обґрунтування теорій Подолинського стосовно розумного поєднання цих трьох компонентів в напрямку поглиблення розуміння процесів, що відбуваються в природі знайшло свій розвиток в альтернативних методах ведення сільського господарства (біоінтенсивне міні-землеробство, ЕМ-технології). Одним із засновників ідеології нових форм ведення сільського господарства був японський філософ Мокиши Окада, який вважав, що сільське господарство має пропонувати продукти харчування, що не тільки підтримують життєдіяльність, а й поліпшують здоров'я людей, не порушувати біологічної рівноваги в природі, бути екологічно безпечним, використовувати досить прості, стабільні і доступні методи та засоби ведення господарства. Саме до таких систем агровиробництва належить й органічне [9].

В сучасній науці також існує практика обґрунтування стратегії розвитку органічного виробництва на основі аналізу спеціальних сировинних зон для раціонального використання земельних ресурсів. Адже мета спеціальних сировинних зон збігається з метою виробництва органічної продукції, а саме отримання якісної продукції сільського господарства за умови якнайменшого використання хімічних добавок.

Нами виявлено, що створення та розвиток спеціальних сировинних зон має відбуватись в декілька етапів. Спочатку проводиться диференціація регіонів за показниками екологічної стійкості ґрунтів. Для даної екологічної оцінки територій використовують спеціально розроблені інтегральні показники та відповідні шкали. За результатами визначаються регіони, в яких представляється можливим створення спеціальних сировинних зон, до яких відносять райони з показниками, які належать до придатних або обмежено придатних. На другому етапі здійснюється оцінка відповідності конкретної земельної ділянки вимогам створення спеціальних сировинних зон. Це здійснюється за результатами обстеження ґрунтів певного підприємства. Третім етапом є розробка механізму мотивації власників земельних ділянок в отриманні статусу спеціальної сировинної зони. Проводиться еколого-економічне обґрунтування, яке передбачає порівняння сукупних витрат на вирощування екологічно чистої продукції в цих зонах в виручку від їх реалізації. Важливим напрямком мотивації для виробника є пред'явлення попиту споживачем і відмова від неорганічних продуктів. [10].

З вищенаведеного можна виділити наступні недоліки та переваги науково-методичних підходів до обґрунтування розвитку органічного виробництва. Перевагами є: можливість розробки математичних моделей у сфері державного управління із забезпечення розвитку органічного виробництва; оцінка та прогнозування об'єкту дослідження в динаміці за допомогою сценарно-ситуаційного підходу; обґрунтування стратегії створення спеціальних сировинних зон для раціонального використання земельних ресурсів і, таким чином, розвитку органічного виробництва.

Однак, суттєвими обмеженнями застосування існуючих науково-методичних підходів до обґрунтування напрямів розвитку органічного виробництва є недосконалість інформаційного забезпечення проведення такого аналізу та неможливість розроблення стабільних стратегічних планів у зв'язку зі значним рівнем ризику та невизначеності в економіці.

Найбільш ефективним та дієвим напрямом управління розвитком органічного виробництва в Україні є розроблення короткострокових науково обґрунтованих планів з використанням економіко-математичного моделювання.

2.2 Комплексна оцінка впливу органічного виробництва на процеси економічного розвитку та зростання

В період міжнародної інтеграції спостерігається збільшення обсягів органічного виробництва. Проте на сучасному етапі його розвитку в Україні не визначено питання щодо доцільності реалізації наявного потенціалу агропромислового комплексу за рахунок виробництва органічної продукції як для внутрішнього, так і для зовнішнього ринків.

Для комплексної оцінки доцільності розвитку органічного виробництва, а саме для виявлення залежності обсягу ВВП від обсягу випуску органічної продукції, а також для оцінки ефективності продукції органічного і неорганічного виробництва як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках, в даній роботі використовуємо метод кореляційно-регресійного аналізу.

В якості інформаційної бази були використані офіційні дані Державного комітету статистики (рис. 2.1).

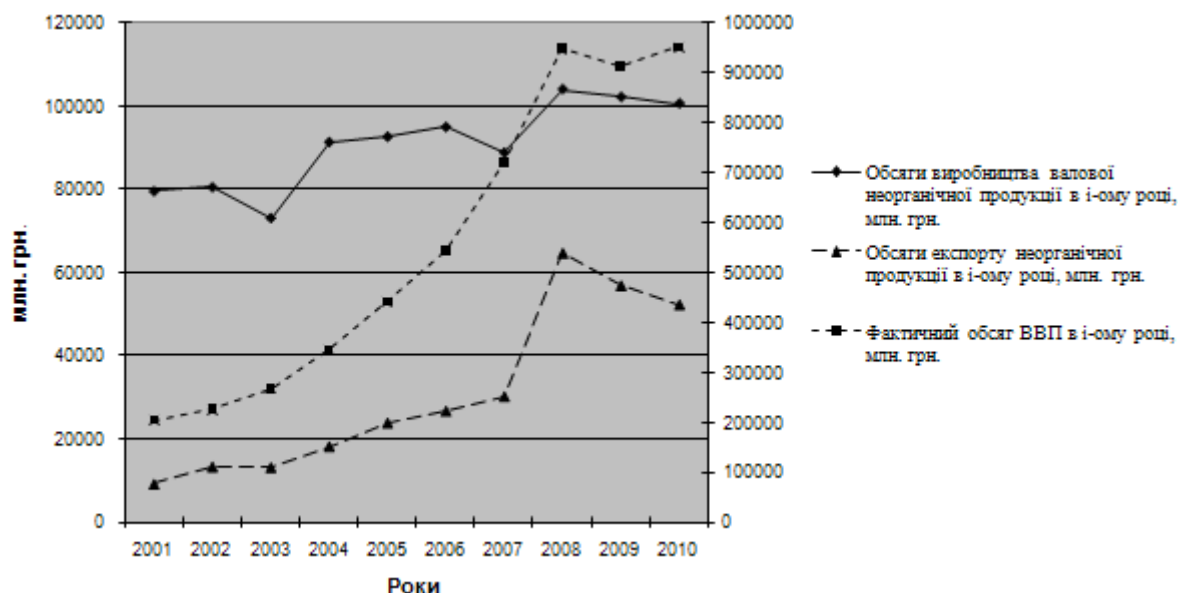

Рис. 2.1 Динаміка обсягів виробництва валової неорганічної продукції, експорту неорганічної продукції та фактичного обсягу ВВП за 2001-2010 роки (побудовано за даними [6, 7, 12])

На основі економетричного аналізу отримано такі регресійні оцінки впливу обсягів продукції органічного та неорганічного виробництв на динаміку ВВП України (табл. 2.1).

З рівняння (1) видно, що кожна гривня експорту неорганічної продукції призводить до зростання ВВП України на 13,33 грн. Збільшення значення ВВП України за рахунок експорту неорганічного виробництва вагомніше, ніж за рахунок виробництва неорганічної продукції.

З рівняння (2) видно, що одна гривня виробництва валової неорганічної продукції забезпечує збільшення ВВП України на 3,82 грн. Взагалі немає чіткої залежності між обсягами валового неорганічного виробництва і значеннями ВВП України.

З рівняння (3) бачимо, що кожна додаткова гривня імпорту продукції неорганічного виробництва призводить до зменшення ВВП України на 32,17 грн.

З рівняння (4) бачимо, що одна гривня валового виробництва органічної продукції призводить до збільшення ВВП України на

$$188669,13 - 5341,36 * 1 = 183327,77 \text{ (грн.)}$$

Таблиця 2.1 - Регресійні параметри впливу обсягів органічного та неорганічного виробництв на динаміку ВВП України (розроблено автором)

Результуючий показник (функція) Y_x	Незалежна змінна (факторна ознака), x_{ji}	Емпіричне рівняння	Коефіцієнт детермінації, R^2
Обсяги виробленого ВВП в і-ому році у фактичних цінах, млн. грн.	Обсяги експорту неорганічної продукції в і-ому році, млн. грн.	$Y_{x1i} = 160465,75 + 13,33x_{1i}$ (1)	0,92
	Обсяги виробництва валової неорганічної продукції в і-ому році, млн. грн.	$Y_{x2i} = 232536,4 + 3,82x_{2i}$ (2)	0,24
	Обсяги імпорту продукції неорганічного виробництва в і-ому році, млн. грн.	$Y_{x3i} = -62534,81 - 32,17x_{3i}$ (3)	0,94
	Обсяги валового виробництва органічної продукції в і-ому році, млн. грн.	$Y_{x4i} = -323136,65 + x_{4i}(188669,13 - 5341,34x_{4i})$ (4)	0,74
	Обсяги експорту продукції органічного виробництва в і-му році, млн. грн.	$Y_{x5i} = -323136,65 + x_{5i}(47167,84 - 33383,35x_{5i})$ (5)	0,74

Здійснені розрахунки свідчать про деяку невідповідність зростання ВВП України та обсягів виробництва валової органічної продукції, особливо за даними на 2009 рік. Дані відхилення значень можна пояснити впливом негативних факторів на фактичні обсяги ВВП в період кризи 2008-2009 років. Так як в період 2001-2007 років немає таких значних відхилень розрахункового значення ВВП України і фактичних обсягів, то дане припущення щодо обґрунтування невідповідності зростання ВВП та обсягів виробництва валової органічної продукції можна вважати прийнятним. Адже, на відміну від 2009 року, коли підприємства АПК переживали пік кризи 2008-2009 років або відчували наслідки його впливу, 2010 рік став переломним і характеризувався поліпшенням фінансових показників і зниженням боргового завантаження (як наслідок вже на кінець 2010 року

відхилення між фактичними і розрахунковими даними ВВП України незначні).

У результаті побудованої моделі розрахункове значення ВВП України за роками розрахункового періоду (2001-2010 рр.) можна вважати на 74,14 % збіжними з фактичними (рис.2.2).

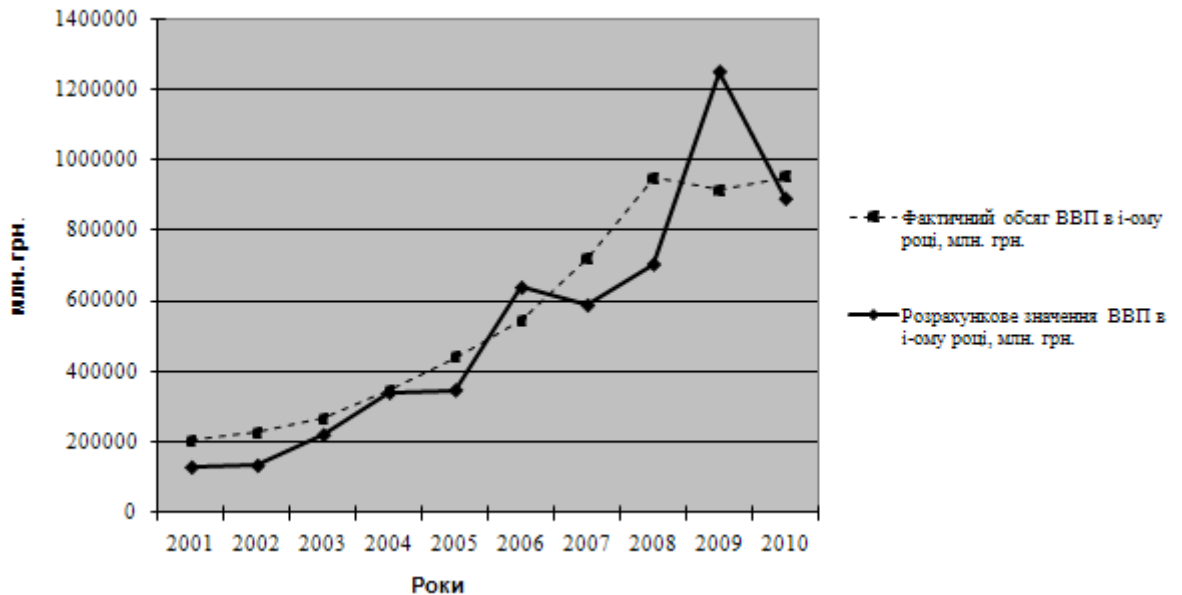

Рис. 2.2. Зіставлення розрахункових та фактичних даних ВВП України за 2001-2010 рр.

З отриманої нами функції залежності обсягів ВВП України від обсягів валового виробництва органічної продукції ми можемо бачити, що збільшення об'ємів виробництва органічної продукції спричиняє як зростання, так і зменшення об'ємів ВВП. Тому можна дослідити проміжки об'ємів органічного виробництва, при яких збільшується чи зменшується ВВП України. Дослідимо для цього дану функцію на монотонність, тобто знайдемо проміжки зростання і спадання функції, її критичні точки.

Похідна функції має вигляд:

$$Y' = -10682,572 * x + 188669,13$$

Знайдемо критичні точки функції: $Y' = 0$, $x_{кр} = 17,66$ (млн. грн.)

Функція зростає на інтервалі $(0; 17,66)$, спадає на інтервалі $(17,66; +\infty)$. Тобто при об'ємах органічної продукції з інтервалу $(0; 17,66)$ значення ВВП України зростає; на інтервалі при переході через критичну точку $x=17,66$ (млн. грн.) спостерігається спадання ВВП. Це також можна пояснити впливом негативних факторів кризи 2008-2009 років. На 2010 рік обсяги виробництва органічної продукції більше критичного значення і становлять 26,88 млн. грн.

При переході через точку $x=17,66$ функція змінює свій знак з «+» на «-», отже в цій точці функція має максимум. Значення функції в цій точці дорівнює: $U(17,66) = 1342927,9$ (млн. грн.) При випуску органічної продукції в об'ємі 17,66 млн. грн. значення ВВП України досягає найбільшого значення.

З рівняння (5) можемо бачити, що одна гривня експорту продукції органічного виробництва призводить до зростання ВВП України на $47167,84 - 33383,35 \cdot 1 = 13784,49$ (грн.). Видно, експорт органічної продукції здійснює більший вплив на зростання обсягів ВВП України (так як 1 грн. експорту неорганічної продукції призводить до збільшення ВВП лише на 13,33 грн.). Виходячи з цього, доцільним є розвиток органічного виробництва для європейського ринку в умовах міжнародної інтеграції.

Порівнюючи вплив експорту органічної продукції та експорту неорганічної продукції на обсяг ВВП України можна констатувати більшу роль органічної продукції порівняно з неорганічною.

Пояснюється це насамперед тим, що у розвинених країнах, куди експортується органічна продукція, попит на екологічно чисту (органічну) продукцію невпинно збільшується (світовий ринок органічних продуктів щорічно зростає на 25%) [11].

При такому співвідношенні експорту органічної та неорганічної продукції можна оцінити для національної економіки економічний ефект від поступового збільшення обсягів експорту продукції органічного виробництва.

Визначимо загальний ефект на від існуючої структури експорту органічної і неорганічної продукції на 2010 рік. Для експорту неорганічної продукції маємо для: $52379,14 * 13,33 = 698213,94$ (млн. грн.); від експорту органічної продукції: $10,752 * (47167,84 - 33383,35) = 148210,84$ (млн. грн.).

Виходячи з того, що ринок органічної продукції щорічно зростає мінімум як на 20%, можемо прогнозувати збільшення експорту також на 25%, а обсяг експорту неорганічного виробництва залишимо на тому ж рівні. Тоді в майбутньому можемо прогнозувати збільшення додаткового економічного ефекту від експорту продукції органічного виробництва і поступового заміщення нею неорганічної продукції.

РОЗДІЛ III. РОЗРОБЛЕННЯ КОМПЛЕКСУ НАПРЯМІВ ТА ШЛЯХІВ З УДОСКОНАЛЕННЯ РОЗВИТКУ ОРГАНІЧНОГО ВИРОБНИЦТВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ

На основі проведеного дослідження можемо констатувати доцільність розвитку органічного виробництва в Україні. Про це свідчить вплив обсягів валового виробництва органічної продукції та частка її експорту на зростання ВВП України.

Виходячи з того, що вплив експорту органічної продукції на економічний розвиток України більший, ніж експорт неорганічної продукції, можна збільшувати частку експорту органічної продукції, при цьому поступово зменшуючи обсяги експорту неорганічної. Експортну привабливість можна пояснити сусідством України з ЄС – другим світовим ринком органічної продукції, який зростає величезними темпами.

Працювати на експорт органічної продукції потрібно за спеціальними сертифікатами. Тому ми пропонуємо удосконалити Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів та послуг» № 3771-12 від 23.12.1993 року щодо екологічного маркування продукції органічного виробництва, що сприятиме також збільшенню частки експорту органічної продукції на міжнародні ринки, зростанню обсягів валового органічного виробництва в цілому, а також забезпеченню сталого еколого-економічного розвитку України. Тому виникає необхідність ґрунтовних досліджень об'єктивних передумов сертифікації в Україні та виконання певних програм для застосування логістичного управління, починаючи з мікроекономіки і завершуючи глобальними системами. Екологічна сертифікація є екологічно і економічно доцільною, оскільки економічне зростання в усьому світі дедалі більше визначається часткою продукції та технологій, які містять прогресивні знання і сучасні рішення [4].

Адже, перш за все, значення екологічної сертифікації полягає в тому, що її впровадження дасть змогу збільшити фактичні обсяги ВВП України при збільшенні попиту як на внутрішніх так і на зовнішніх ринках, покращити рівень здоров'я населення. На даному етапі Україна недоотримує кошти від органічного виробництва через недосконалу процедуру екологічного маркування.

Нами запропонована схема екологічної сертифікації продукції органічного виробництва. Причиною удосконалення сертифікаційних знаків є те, що продукти, сертифіковані за існуючою системою маркування не викликають довіри споживачів на зовнішніх ринках.

Схеми (моделі) сертифікації продукції в системі УкрСЕПРО варто доповнити аналізом та обстеженням підприємств на предмет відповідності назви торгової марки вимогам сертифікації відповідних класів товарів. У такий спосіб торгова марка не може бути зареєстрованою, якщо її найменування суперечить (що було встановлено в роботі згідно діючих правових норм) вимогам чинних стандартів у сфері інтелектуальної власності.

Процедура екологічного маркування доповнюється відсутнім раніше елементом, що передує їй, створюючи якісне інформаційне та правове забезпечення запровадження сертифікаційних знаків екологічного маркування (рис. 3.1).

Запровадження третьої складової (кваліфікованої експертизи екологічного маркування) в моделі екологічної сертифікації продукції та маркування надасть змогу безпосередньо досягти більш повного економіко-правового узгодження між екологічним маркуванням продукції (елемент «4») та назвою торгової марки (елемент «1»).

Перспективи подальших досліджень мають бути спрямовані на знаходження необхідних темпів приросту обсягів валового виробництва та експорту органічного виробництва в розрізі окремих сільськогосподарських культур та, відповідно, оптимального планування на їх основі виробництва

органічної продукції на території регіонів України, що сприятиме економічному піднесенню на основі більш повної реалізації внутрішнього ринкового потенціалу України та значному підвищенню використанню наявних конкурентних переваг України як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках.

Рис. 3.1 Доповнення процедури сертифікаційного маркування органічної продукції (розроблено автором)

У такому механізмі перший елемент самостійно, без двох останніх, не може бути (і не є на даний час) юридично обґрунтованим, та, відповідно, зареєстрованим Держдепартаментом інтелектуальної власності, що значно

покращить економіко-правову базу та забезпечення переходу до сталого розвитку національної економіки.

Для реалізації даного заходу необхідно доповнити статті 5, 6 Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів та послуг» № 3771-12 від 23.12.1993 р. вимогами щодо відповідності торгової марки властивостям класів вироблюваної продукції (робіт, послуг) з метою виконання вимог сталого еколого-економічного розвитку України.

Ми пропонуємо наступні напрями удосконалення розвитку органічного виробництва:

1) на інституційно-правовому рівні: доповнення Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів та послуг» № 3771-12 від 23.12.1993 року; застосування прийомів податкового захисту під час інвестування в органічне виробництво;

2) на рівні встановлення цін на органічну продукцію: підвищення закупівельних цін на продукцію органічного виробництва; встановлення пільгових цін для власників господарств з виготовлення органічної продукції на послуги та засоби праці;

3) на соціальному рівні: захист стандартів споживання органічної продукції, забезпечення повної поінформованості споживачів, пропаганда споживання органічних продуктів серед населення

4) на зовнішньоекономічному рівні: застосування митних тарифів та квот для імпортової органічної продукції з метою захисту внутрішнього ринку.

ВИСНОВКИ

На сучасному етапі в Україні органічне виробництво перебуває на стадії розвитку, успішність реалізації якої дозволить вирішити як низку екологічних, соціальних, так і економічних проблем. Нами встановлено, що ринок органічної продукції характеризується постійним та стрімким зростанням попиту (протягом 2008-2010 років обсяги виробництва в Україні зростали кожного року в два рази, на кінець 2010 року вони склали 2,4 млн. євро). Крім того, дослідження показують, що основним фактором вибору сільськогосподарської продукції є відсутність у ній шкідливих хімічних елементів.

В даній роботі визначено сутність економічного потенціалу, визначено фактори його реалізації, які сприятимуть зростанню обсягів органічного виробництва. Нами встановлено, що реалізація економічного потенціалу органічного виробництва в існуючих умовах підсилюється додатково гострою необхідністю сприяння розвитку продовольчого ринку та підвищення рівня продовольчої безпеки України, постійно зростаючою часткою ринку органічного виробництва, зменшенням еколого-економічного збитку навколишньому природному середовищу та ін.

На підставі комплексного аналізу інтересів та цінностей, екологічної, економічної, політичної ситуації в світі створюється науково-методичний інструментарій щодо обґрунтування та оцінки розвитку органічного виробництва, висуваються гіпотези, формується сукупність факторів, які повинні враховуватись при оцінці розвитку виробництва органічної продукції.

На основі (за допомогою) економіко-математичного моделювання та математичного аналізу було встановлено критичні обсяги органічного виробництва в Україні, з використанням яких у процесі планування розвитку галузі сільського господарства та АПК забезпечується більш повна реалізація

факторів економічного розвитку та зростання в умовах міжнародної інтеграції.

За результатами дослідження проранжовано ключові напрями розвитку органічного виробництва в умовах міжнародної інтеграції. Встановлено, що експорт органічної продукції дає більший приріст для ВВП України, ніж експорт неорганічної продукції. У зв'язку з цим, нами запропоновано та обґрунтовано поступове збільшення частки експорту органічного виробництва (на 25%), що дозволить досягнути додаткового економічного ефекту для національної економіки.

Для забезпечення економіко-правових умов розвитку органічного виробництва розроблено заходи з удосконалення процедур запровадження сертифікаційних знаків екологічного маркування органічної продукції. Для досягнення даних заходів запропоновано доповнити статті 5, 6 Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів та послуг» № 3771-12 від 23.12.1993» вимогами щодо відповідності торгової марки властивостям вироблюваної продукції, що покращить швидкість та якість інтеграції України у світовий економічний простір.

Перспективи подальших досліджень мають бути спрямовані на знаходження необхідних темпів приросту обсягів валового виробництва та експорту органічного виробництва в розрізі окремих сільськогосподарських культур та, відповідно, оптимального планування на їх основі виробництва органічної продукції на території регіонів України, що сприятиме економічному піднесенню на основі більш повної реалізації внутрішнього ринкового потенціалу України та значному підвищенню використанню наявних конкурентних переваг України як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Екологічна безпека 2008, Сокол Л. М., Стефановська Т. Р. Екологічне (органічне) землеробство – складова сталого сільського господарства с. 102-109
2. Іванишин В. В. Еколого-економічні аспекти застосування агроекотехнології виробництва конкурентоспроможної екологічно чистої продукції / В. В. Іванишин, В. С. Таргоня, Л. С. Околот // Економіка АПК. – 2008. - №3. – С. 46 – 49.
3. Листопад О. Світові “органічні” розклади: між двох полюсів // Селянська правда. – 2009. - №106. – С. 5-7
4. Шевчук В. Я., Саталкін Ю. М., Білявський Г. О. та ін. Екологічне управління: Підручник. – К.: Либідь. – 2004. – 432 с.
5. Яворська Т. І. Маркетинг та ціновий моніторинг в кооперації: Таврійська держ. агротехн. акад./Яворська Т. І. – К.: Аграрна освіта, 2000.-89 с.
6. Валовий внутрішній продукт України (2001-2010) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
7. Валова продукція неорганічного виробництва (2001-2010) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
8. Ілляшенко К. В. Визначення та оцінка інвестиційних ризиків вітчизняного АПК [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.nbu.gov.ua
9. Крюкова І.О. Людина, яка заглянула в науку ХХІ століття [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.confcontact.com
10. Макаренко Н. А. Спеціальні сировинні зони: створення та експлуатація [Електронний ресурс] / Н. А. Макаренко. – Режим доступу з: [http:// www.ecoinfo.com.ua/](http://www.ecoinfo.com.ua/).
11. Передумови впровадження еколого-економічного управління інноваційною діяльністю в АПК [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.nbu.gov.ua/portal/
12. Товарна структура зовнішньої торгівлі (2001-2010) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
13. <http://consumers.unian.net/ukr/detail/6179>